

повищення активності личности, в соответствии с данной характеристикой, являются ее потребности и мотивы; обоснована целесообразность использования в психологии понятия «мотивационная активность личности», проанализирована сущность близких к этому понятию категорий «мотивационная сфера личности» и «мотивационная сторона активности»; с целью обоснования понятия «мотивационная активность личности» раскрыта сущность таких понятий, как «мотив» и «мотивация», и определено их влияние на активность личности; на основе обобщения базовых понятий («активность», «мотив» и «мотивация») обосновано понятие «мотивационная активность личности», которая рассматривается в качестве стремления личности удовлетворять собственные потребности на основе сформированной системы мотивов (мотивации) под влиянием возбуждающих ее сознание стимулов, которые влияют на нее извне и формируются в социуме, и факторов, которые формируются в психике личности и способствуют возникновению потребностей; схематически приведена конструкция понятия «мотивационная активность личности». Источников – 25, рис. 2, табл. 1.

Ключевые слова: активность, личность, мотив, мотивация, потребность, стимул, удовлетворение, фактор.

Dodonova E.A.

Justification of the psychological essence of the concept of "motivational activity of the individual"

The article reveals the essence of the concept of "activity" and, on this basis, given the psychological characteristic signs of activity of the person, it is proved that the main drivers of the increased activity of the individual, in accordance with this characteristic are its needs and motivations; appropriateness of application in the psychology of concept "motivational activity of the individual", analyzed the essence of this concept close to the categories of "motivational sphere of the individual" and "motivational side activity", in order to support the concept of "motivational activity of the individual" reveals the essence of concepts such as "motive" and "motivation", and defined their influence on the activity of the individual; based on the aggregation of basic concepts ("activity", "motive" and "motivation") justified the concept of "motivational activity of the individual", which is seen as striving to meet their own individual needs based on the generated system of motives (motivation) under the influence stimulating her mind incentives that influence it from the outside and are formed in the society, and the factors that are formed in the mind of the individual and contribute to needs; schematically shows the design concept of "motivational activity of the individual." Sources - 25, Fig. 2, Tab. 1.

Key words : activity, identity, motive, motivation, need, incentive, meeting, the factor.

Додонова Олена Анатоліївна – старший викладач кафедри фізичного виховання, здобувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Луганськ.

УДК 159.92

Єракова Ю.Г.

МІСЦЕ КОНФЛІКТУ У ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА В УМОВАХ ВИХОВАННЯ В ІНТЕРНАТНИХ УСТАНОВАХ

Стаття присвячена аналізу конфлікту у період формування особистості підлітків, які виховуються в інтернатних навчальних закладах. Розглянуто наукове поняття деривація, як втрата міжособистісної взаємодії підлітків з батьківським середовищем, котре позначається на їх особистісному розвитку. Розкриті психологічні фактори, які визначають специфіку міжособистісних конфліктів підлітків в інтернатних закладах. Розглянуто вплив самооцінки на розвиток підлітків, які виховуються не у родині і як вони долають конфліктні ситуації в інтернатних установах і за їх межами. Проаналізовані психологічні проблеми підлітків, які є вихованцями інтернатних установ, розглянуті найпоширеніші конфліктні ситуації та надані поради, щодо подолання виникаючих конфліктних ситуацій. Джерел – 14.

Ключові слова: деривація, підліток, конфлікт, міжособистісний конфлікт, психологічні фактори, взаємодія, підліткова криза, неадекватне реагування, індивідуальність, період дорослішання, критика, недовіра.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших проявів кризи у сучасному українському суспільстві є збільшення дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. Падіння рівня життя і моральних засад, збільшення числа неблагополучних сімей призвело до того, що діти часто «витісняються» на вулицю, наслідком чого є небачене з післявоєнного часу зростання безпритульності. Через недосконалість системи обліку, високої динаміки зростання числа дітей, які виховуються в умовах депривації, точну їх кількість в нашій країні назвати вряд чи можливо [1, 39].

Сьогодні держава усвідомлює необхідність підтримки не тільки вихованців, але і випускників дитячих будинків, шкіл-інтернатів, соціальних притулків, дитячих реабілітаційних центрів, оскільки низький рівень постінтернатної адаптації випускників може призвести до

значного зростання соціальної дезадаптації, маргіналізації і криміналізації цієї категорії осіб. Однак надана підтримка державою на практиці виявляється малоєфективною – випускники установ інтернатного типу відчують себе соціально і психологічно незахищеними і невідповідними до самостійного життя.

Впродовж останнього десятиліття державна освіта активно намагається вирішувати питання, пов'язані з фостерінгом, опікуном, всиновленням та реорганізацією виховних сірських закладів, зокрема шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що забезпечують можливості життєсудання знедолених дітей [2, 122].

Виховання підлітків в закладах освіти інтернатного типу зумовлює виникнення такого психологічного явища, як втрата (депривація) міжособистісних взаємодій з батьківським середовищем, котре позначається на їх особистісному розвитку. Тому сьогодні особливо актуальною для вікової і соціальної психології є проблема психічного розвитку та особистісного становлення дітей-сиріт, зокрема підліткового віку, що пов'язано з особливостями переживання ними вікової кризи.

Підліткова криза, на відміну від криз інших вікових етапів, значно гостріша і триваліша, а нерівномірний і гетерохронний характер психофізіологічного та особистісного розвитку підлітка призводить до утворення таких внутрішніх позицій, які не можуть бути реалізовані в умовах соціальної депривації. При цьому, внутрішня позиція підлітка, яка пов'язана з прагненням бути і вважатися дорослим, зіштовхується з дією зовнішніх депривуючих факторів, під впливом яких загострюються його переживання, актуалізуючи соціогенні потреби у розумінні, визнанні і прийнятті. Саме депривація цих внутрішніх позицій та неможливість їх задоволення визначає специфічні труднощі переживання підліткової кризи дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Внаслідок різнобічного аналізу наукових робіт психологів визначено, що психічна депривація індивіда є станом, який виникає у ситуації тривалого незадоволення його життєво важливих потреб (Й. Лангмейєр, З. Матейчек). Цей стан визнається одним із найскладніших та руйнівних симптомів негативного впливу виховання за відсутності сімейних взаємодій на особистісне зростання дітей, особливо у період підлітковості (Л.І. Божович, Дж. Боулбі, Л.С. Виготський, І.В. Дубровіна, В.С. Мухіна, О.М. Прихожан, Н.М. Толстих, Т.І. Юферева). До того ж, сучасні дослідження переконливо свідчать, що у закритих дитячих закладах відсутні умови для компенсації так званого "деприваційного синдрому", наслідком якого є підвищення тривожності, страх, невпевненість у собі, агресивність, низька мотивація досягнення (А. Кадушін, О.І. Казакова, І.О. Коробейников, В.М. Слуцький, В.М. Ослон, С.Г. Трошихіна, І.А. Фурманов, А.Б. Холмогорова, Л.М. Шипицина).

Аналіз досліджень, присвячених вивченню емоційних переживань в умовах психічної депривації, показує, що на різних етапах онтогенезу вивчалися особливості емпатійних взаємин (Л.П. Виговська), специфіка переживання самоті та самоствердження (Л.П. Осьмак), ставлення до образу Я (Я.О. Гошовський) та вплив дефіциту значущих трансакцій на розвиток комунікативних здібностей (Н.І. Карасьова). Сучасним соціальним запитам відповідають роботи вчених, присвячені психосоціальному розвитку дітей, які перебувають у прийомних сім'ях (замішувальної опіки) (Г.М. Бевз), особистісним зрушенням вихованців, що є наслідками переживання ними тривалої соціально-психологічної депривації (Г.О. Хомич) та шляхи надання психологічної допомоги депривованій особистості (А.Й. Капська та ін.). Стосовно періоду дорослішання констатовано, що підлітки школи-інтернату проявляють емоційну нестійкість, схильність до непередбачуваних афектів, напругу при встановленні нових контактів, немотивоване почуття провини, підвищену конформність. Такі характеристики свідчать про наявність соціальної дезадаптації, незахищеності перед труднощами життя та втрату звичного образу взаємодій (В.М. Гарбузова, М.М. Коренев, С.О. Левенець). Однак, досліджень соціального розвитку особистості цього віку в умовах психічної депривації, спеціально спрямованих на вивчення особливостей переживання підліткової кризи, нами не виявлено.

Мета статті – з'ясувати та дослідити конфліктні ситуації у житті підлітків, які виховуються у закладах інтернатного типу та знайти способи їх подолання чи допомоги.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Підліткову, або пубертатну, кризу не дарма вважають найгострішою серед дитячих криз і за інтенсивністю, руйнівною дією, непрогнозованими наслідками порівнюють з кризою середини життя.

Протягом багатьох місяців відбувається потужна ендокринна перебудова організму, завдяки якій тіло змінюється і виходить з-під контролю, починаючи час від часу владарювати, вимагати чогось. Раптом змушнілу, не готову до нової реальності дитину несподівано охоплюють архаїчні емоційні стани, які майже не піддаються контролю. Навчання практично в усіх у цей стан погіршується, працездатність падає, пізнавальні інтереси згасають, витісняючись інтересами до протилежної статі[3, 219].

Глибокі драми які переживає підліток, часто безмежно складніші, ніж зовнішні конфлікти, яких у його житті також вистачає. Внутрішній світ з його глибинами стає реальністю, яка важливіша за все інше. Повсякчас виникають усе нові й нові проблеми, про які нікому не скажеш, які треба вирішувати самому, наодинці з собою. Ця криза є кризою самоусвідомлення, коли молода людина набуває почуття власної індивідуальності, яку ще треба зрозуміти, прийняти. Підлітковий вік можна порівняти з епохою хаосу.

Домінуючою у підлітковому та юнацькому віці стає потреба виділитися, виокремлюватися, випадати із контексту, «бути не таким, як усі». Пробуджується прагнення до все нових і нових несподіваних самопрезентацій, що потребують дуже специфічного огляду, зачісок, пірсингу особливого сленгу, наявності тінейджерських музичних кумирів тощо. Паління, алкоголь, легкі наркотики, інколи і безладні сексуальні стосунки стають псевдо атрибутами дорослого життя.

Вживання алкоголю та наркотиків спочатку дійсно тимчасово пом'якшує щоденні стреси та дає відчуття якщо не індивідуальну, то хоча б групову ідентичність, якої завжди замало. Але згодом шкідливі звички беруть підлітка у полон, і тепер вже колишні «ліки», що знімали напруження та полегшували контакти, гальмують дослідження себе і свого життєвого світу, викриваючи реальність[4, 302].

Прагнення морального експериментаторства інколи стає по-справжньому небезпечним і для здоров'я, і навіть для життя молодшої людини. Колишні симпатії, стосунки, власні принципи, норми, цінності починають розхитуватися, перевіряються на міцність. Усвідомлюючи себе індивідуальністю, яку треба не втрачати, підліток намагається зовсім по новому реконструювати свій життєвий світ, зробити його ніякою мірою не схожим на світ дорослих.

Негативізм по відношенню до старших та деяких підлітків просто не знає меж, оскільки саме цей негативізм дає змогу відчуття свою незалежність. Підлітки адекватніше оцінюють інших, ніж себе, орієнтовані на позитивні якості оточуючих. Поступово вони навчаються тонко виділяти особистісні риси людини - спочатку зовнішні, а потім внутрішні.

У підлітковому віці діти перебільшено чутливі до критики з боку ровесників. Найбільш важливі для них висока оцінка і добре ставлення товаришів, їхнє схвалення. Якщо підліток не впевнений у позитивному ставленні до себе ровесників, то боїться виглядати не "на висоті", у нього виникає несміливість, невпевненість.

Для підліткового віку властиве прагнення до подолання своїх недоліків, у зв'язку з яким виникає самовиховання, спроби управління власною поведінкою. Підліток приймає рішення виховати у себе певну рису, або позбутись якоїсь з них, проте реалізувати своє рішення йому не завжди вдається, оскільки ще немає розвиненої волі. Дитячі мрії про майбутнє у підлітка змінюються роздумами про нього з врахуванням своїх можливостей.

Незважаючи на перелічені труднощі, саме дорослий повинен стати ініціатором змін у відносинах з підлітком. При відсутності таких змін дитина або залишиться непідготовленою до дорослого життя і страждатиме у майбутньому інфантилізмом, або виникатимуть бурхливі міжособистісні конфлікти дорослих і підлітка[5, 89].

Отже, основною причиною міжособистісних конфліктів за участю підлітка є суперечність між ставленням дорослого до підлітка як до дитини і уявленням підлітка про міру власної дорослості. Протест дитини виникає у формі неслухняності, грубості, впертості, агресивності. Ці ж прояви були присутні й у попередніх вікових кризах. Проте у підлітковому віці вони мають особливо яскравий, глибокий характер, оскільки можливості підлітка в діяльності й поведінці розширюються. При неадекватному реагуванні дорослих на конфлікт з підлітком він стає відчуженим, безконтрольним, некерованим, відмовляється від спілкування.

Подолання конфлікту лежить через знаходження тієї міри самостійності підлітка, яка відповідала б його можливостям, суспільним вимогам до нього і дозволяла б дорослому впливати на нього. Рекомендується організація змістовної співпраці дорослого і підлітка з властивими для неї взаєморозумінням, взаємоповагою, взаємодопомогою

Але враховуючи ті обставини, що підлітки які виховуються в інтернатних навчальних закладах не мають змоги для повної міри спілкування з дорослими, батьками. треба звертати увагу на спілкування підлітка з однолітками.

Спілкування з ровесниками - особлива і окрема сфера життя підлітка, надзвичайно важлива для нього. Ці відносини будуються на принципах рівності, справедливості й тому забезпечують оптимальні умови для зміцнення почуття дорослості у підлітка. Основою для спілкування виступає спільність потреб, цінностей, прагнень, інтересів, переживань.

Суб'єктивне значення для підлітка сфери спілкування з однолітками серйозно відрізняється від її оцінки дорослими, особливо вчителями (С. К. Масгутова). Самі підлітки вважають свої переживання з цього приводу найбільш типовими й значущими, тоді як вчителі думають, що підлітків найбільше хвилюють стосунки з ними [7, 56].

Внаслідок різної суб'єктивної цінності провідних сфер взаємин підлітка для нього самого і для дорослих між ними часто трапляються суперечки. Зокрема, підліток може знайти компанію одноліток, через яку він не слухається вихователів, вчителів.

Підлітки вбачають у спілкуванні з ровесниками сферу особистого життя, де кожен діє самостійно і відповідає за свої вчинки. Найважливіша потреба підлітка - прагнення до спільної діяльності з ровесниками й бажання бути визнаним, прийнятим товаришем. Слід мати на увазі й ту обставину, що для підлітків важливо не просто бути разом з однолітками, вони прагнуть зайняти в їх середовищі те становище, яке б відповідало їхнім домаганням. Для одних це бажання бути лідером, для інших - користуватись авторитетом у якійсь справі, треті намагаються знайти близького друга [8, 102].

Сказане пояснює, з одного боку, підвищений конформізм підлітків щодо компаній однолітків і, з другого - їхню недисциплінованість і навіть правопорушення через невміння домогтись бажаного становища в таких компаніях.

Висновки. Розкривши психологічні фактори, які визначають специфіку міжособистісних конфліктів у юнаків, розбіжність між зовнішнім і внутрішнім стає глобальною. Весь зміст психічного життя стає для юнака об'єктом осмислення, узагальнення. Розвиток інтересу до себе, власного внутрішнього життя, до особистості в цілому, а не до окремих її якостей, усвідомлення суперечності своїх устремлінь, бажань, потреб – все це стає змістом конфліктних переживань юнака.

Зневага дорослого до нового рівня самосвідомості юнака, ігнорування її найважливіших потреб підсилює конфліктну ситуацію, в якій живе юнак. Психологічний дискомфорт в класі, напружені взаємостосунки з вчителями, які одночасно є і дорослими-батьками сприяють тому, що негативні форми поведінки закріплюються і можуть перейти в риси характеру. Крім того, деформація взаємостосунків з оточуючими неминує веде до зниження пізнавальної активності.

Відкриття себе як неповторно індивідуальної особистості нерозривно пов'язане з відкриттям соціального світу, у якому ці особистості жити. Щоб зрозуміти психологічні механізми взаємодії між формуванням особистості і її положенням у групі, треба не тільки мати об'єктивні дані про це положення, але й представляти внутрішню позицію підлітків, які виховуються в інтернатних навчальних закладах, тобто знати як переживає своє положення, як вони до цього ставляться. Таким чином, така найважливіша властивість особистості як самооцінка, формуючись у підлітковому віці, розвивається відповідно до внутрішніх властивостей особистості і її сфер соціалізації, опосередковуючи відношення підлітків до індивідуума й одночасно будучи наслідком їхніх відносин до даної особистості.

Література

1. Синягина Н. Ю. Психолого-педагогическая коррекция детско-родительских отношений / Н. Ю. Синягина. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 96 с. – (Библиотека школьного психолога).
2. Психологические особенности детей и подростков с проблемами в развитии. Изучение и психокоррекция / [под ред. У. В. Ульенковой]. – СПб. : Питер, 2007. – 304 с. : ил. – (Серия «Учебное пособие»).
3. Лабунская В. А. Психология затрудненного общения : Теория. Методы. Диагностика. Коррекция : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / В. А. Лабунская, Ю. А. Менджерицкая, Е. Д. Бреус. – М. : Академия, 2001. – 288 с.
4. Корнилова Т. В. Подростки групп риска / Т. В. Корнилова, Е. Л. Григоренко, С. Д. Смирнов. – СПб. : Питер, 2005. – 336 с. : ил. – (Серия «Практическая психология»).

5. Залунина Л. М. Подростки : ответы для родителей и профессионалов / Л. М. Залунина. – СПб. : Питер, 2004. – 144 с.
6. Динаміка поширення тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 1995, 1999, 2003 роки / О. М. Балакірева, О. О. Яременко, О. Р. Артюх. – К. : Ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 174 с.
7. Дебесс М. Подросток / Морис Дебесс. – СПб. : Питер, 2004. – 127 с.
8. Гарбузов В. И. Практическая психотерапия, или как вернуть ребенку и подростку уверенность в себе, истинное достоинство и здоровье / В. И. Гарбузов. – СПб. : Сфера, 1994. – 160 с.
9. Психологічні аспекти корекційної роботи з дітьми-сиротами в умовах інтернатного закладу: науково-методичний посібник / За ред. Л.Д. Покроєвої. Харків: Хонмібо, 2008. – 84 с.
10. Соціальні та психологічні потреби дітей, які виховуються в інтернатних закладах: знання, ставлення, поведінка, практика діяльності. Результати дослідження серед фахівців соціальної сфери та дітей-вихованців інтернатних закладів. – К.: Компанія Лік, 2006. – 63 с.
11. Бондаренко Ю. Життєва компетентність вихованців закладів інтернатного типу. 2011. – 238 с.
12. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник в 2-х кн. – К.: Міленіум, 2005. – 286 с.
13. Доля І. Розвиток альтернативних форм соціалізації дітей-сиріт у контексті реформування державної системи опіки. - Регіональний філіал НІСД у м. Донецьку. 2009. – 569 с.
14. Петрович Ж.В. Реінтеграція дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як пріоритет соціально-педагогічного забезпечення їхніх прав, 2010. – 369 с.

References

1. Sinyagina N. YU. Psihologo-pedagogicheskaya korrekciya detsko-roditel'skih otnoshenii / N. YU. Sinyagina. – M. : VLADOS, 2003. – 96 s. – (Biblioteka shkol'nogo psihologa).
2. Psihologicheskie osobennosti detej i podrostkov s problemami v razvitii. Izuchenie i psihokorrekciya / [pod red. U. V. Ul'enkovej]. – SPb. : Piter, 2007. – 304 s. : il. – (Seriya «Uchebnoe posobie»).
3. Labunskaya V. A. Psihologiya zatrudnennogo obschcheniya : Teoriya. Metody. Diagnostika. Korrekciya : ucheb. posob. [dlya stud. vyssh. ucheb. zaved.] / V. A. Labunskaya, YU. A. Mendzherickaya, E. D. Breus. – M. : Akademiya, 2001. – 288 s.
4. Kornilova T. V. Podrostki grupp riska / T. V. Kornilova, E. L. Grigorenko, S. D. Smirnov. – SPb. : Piter, 2005. – 336 s. : il. – (Seriya «Prakticheskaya psihologiya»).
5. Zalunina L. M. Podrostki : otvety dlya roditel'ej i professionalov / L. M. Zalunina. – SPb. : Piter, 2004. – 144 s.
6. Dinamika poshirennyya tyutyunopalinnyya, vzhivannyya alkogolyu ta narkotichnih rechovin sered uchniv's'koї molodi Ukraїni: 1995, 1999, 2003 roki / O. M. Balakireva, O. O. YAremento, O. R. Artyuh. – K. : In-t problem sim'ї ta molodi, 2003. – 174 s.
7. Debess M. Podrostok / Moris Debess. – SPb. : Piter, 2004. – 127 s.
8. Garbuzov V. I. Prakticheskaya psihoterapiya, ili kak vernut' rebenku i podrostku uverennost' v sebe, istinnoe dostoinstvo i zdorov'e / V. I. Garbuzov. – SPb. : Sfera, 1994. – 160 s.
9. Psihologichni aspekti korekciynoi roboti z dit'mi-sirotami v umovah internatnogo zakladu: naukovometodichnii posibnik / Za red. L.D. Pokrovoi. Harkiv: Honmibo, 2008. – 84 s.
10. Social'ni ta psihologichni potrebi ditej, yakі viovuyut'sya v internatnih zakladah: znannya, stavlennyya, povedinka, praktika diyal'nosti. Rezul'tati doslidzhennyya sered fahivciv social'noi sferi ta ditej-vihovanciv internatnih zakladiv. – K.: Kompaniya Lik, 2006. – 63 s.
11. Bondarenko YU. ZHitteva kompetentnist' viovanciv zakladiv internatnogo tipu. 2011. – 238 s.
12. Diti derzhavnoi opiki: problemi, rozvitok, pidtrimka: Navchal'no-metodichnii posibnik v 2-h kn. – K.: Milenium, 2005. – 286 s.
13. Dolya I. Rozvitok al'ternativnih form socializacii ditej-sirit u konteksti reformuvannyya derzhavnoi sistemi opiki. - Regional'nii filial NISD u m. Donec'ku. 2009. – 569 s.
14. Petrochko ZH.V. Reintegraciya ditej-sirit ta ditej, pozbavlenih bat'kivs'kogo pikluvannyya, yak prioritet social'no-pedagogichnogo zabezpechennyya ihnih prav, 2010. – 369 s.

Ержакова Ю.Г.

Место конфликта в период формирования личности подростка в условиях воспитания в интернатах

Статья посвящена анализу конфликта в период формирования личности подростков, воспитывающихся в интернатных учебных заведениях. Рассмотрены научное понятие дериивация, как потеря межличностного взаимодействия подростков с родительским средой, которое сказывается на их личностном развитии. Раскрыты психологические факторы, определяющие специфику межличностных конфликтов подростков в интернатных заведениях. Рассмотрено влияние самооценки на развитие подростков, воспитывающихся не во семье и как они преодолевают конфликтные ситуации в интернатных учреждениях и за их пределами. Проанализированы психологические проблемы подростков, воспитанников интернатных учреждений, рассмотрены распространенные конфликтные ситуации и даны советы, по преодолению возникающих конфликтных ситуаций. Источников – 14.

Ключевые слова: дериивация, подросток, конфликт, межличностный конфликт, психологические факторы, взаимодействие, подростковый кризис, неадекватное реагирование, индивидуальность, период взросления, критика, недостатки.

Ergakova J.G.

Place the conflict between adolescent identity formation in terms of education in boarding schools

This article analyzes the conflict between the formation of the personality of adolescents who are brought up in boarding schools. Examined the scientific concept of derivation, as the loss of personal interaction with the parent adolescent environment, which affects their personal development. Revealed psychological factors that determine the specificity of interpersonal conflicts adolescents in residential institutions. The influence of self-esteem in the development of adolescents who are brought up in a family and not as they overcome conflicts in institutions and beyond. Analyzed the psychological problems of adolescents, children in boarding institutions are considered common conflict situations and gives some suggestions to overcome the emerging conflict situations. Sources – 14.

Key words: derivation, teenager, conflict, interpersonal conflict, psychological factors, interaction, teenage crisis, inadequate response, personality, maturity period, the criticism, the disadvantages.

Ергакова Юлія Геннадіївна – здобувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, м. Луганськ

УДК 316.6:159.922.62

Завацька Н. Є., Дроговоз І.В.

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті наведено об'єктивні критерії ефективності адаптації на соціальному рівні та суб'єктивні критерії, які відповідають психологічному аспекту соціальної адаптації особистості. Проведено співставлення ступеня соціальної адаптації (дезадаптації) з категоріями досліджуваних осіб (військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку, колишніх учасників бойових дій, осіб, які знаходяться у стадії ремісії від алкоголю чи наркотиків, осіб, які повернулися з місць позбавлення волі) з метою розробки психопрофілактичних та психокорекційних програм допомоги. Джерел – 9.

Ключові слова: особистість, соціальна адаптація, соціальна дезадаптація, диференціальна діагностика, психосоціальна робота.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку психологічної науки існує безліч підходів до проблеми діагностики станів соціальної дезадаптації особистості [3; 4; 6; 7]. Зокрема, проблема диференціації ступеня соціальної адаптації гостро виникає при розробці програм психологічної діагностики, психопрофілактики і психокорекції адаптаційних розладів особистості [8; 9]. Розглядаючи питання про диференціацію ступеня соціальної адаптації, слід підкреслити, що вибір критеріїв багато в чому визначається теоретичною концепцією адаптації, в рамках якої ця оцінка здійснюється. Так, найчастіше використовується лише критерій включення індивіда в процес суспільних відносин, що, на нашу думку, не є надійним показником при визначенні ефективності і стійкості адаптації [1; 2; 5]. Хоча відчуття задоволеності, що суб'єктивно переживається індивідом, характером цих відносин і в міру можливості об'єктивно реєстровані зовнішні прояви такої задоволеності, поза сумнівом, є найважливішими критеріями оцінки ефективності адаптації. Проте доцільним є погляд на адаптацію як на системний процес. У зв'язку з цим необхідно контролювати протікання процесу адаптації і його результат у всіх значущих сферах життя індивіда і на всіх рівнях.

Аналіз підходів до проблем адаптації, дезадаптації та реадaptaції людини підкреслює неоднозначність, багатофакторність та багатомірність цих процесів. Узагальнення досліджень